

УДК 811.161. 2'373.2

Терещенко Л. В.

Хмельницький національний університет

ВІДЗООЛЕКСЕМНІ ПРОПРІАТИВИ У БАЙКАРСЬКІЙ СПАДЩИНІ ПАВЛА БІЛЕЦЬКОГО-НОСЕНКА

Власна назва як елемент класу мовних одиниць вже давно є об'єктом наукових студій лінгвістів. Особливої уваги на сьогодні удостоїлися оніми у художніх творах різних жанрів. Спостереження за напрямками й аспектами досліджень сучасної літературно-художньої ономастики дають підстави стверджувати, що дедалі більше розширюються джерела для наукового пошуку, об'єктом дослідження стають різні літературні жанри й роди (В. М. Галич, О. В. Климчук, Е. О. Кравченко, А. М. Кравчук, Л. І. Селіверстова, А. В. Соколова, Н. Ф. Попович та ін.), широкі й вузькі контексти – епічні твори, драматургія, поезія, народна творчість, паремії тощо.

Байки Павла Білецького-Носенка – українського письменника, педагога та лексикографа – на нашу думку, несправедливо забуті як літературознавцями, так і мовознавцями. Онімний простір байкарської спадщини П. Білецького-Носенка досить багатий та різноманітний, оскільки перу письменника належить 333 байки зі своїми персонажами, розвитком сюжету, алегорією, персоніфікацією тощо [1–4]. Охопити увесь пласт пропріативів у роботі такого плану неможливо, оскільки власних назв у чотирьох збірках проаналізованих текстів дуже багато. Тому метою нашої роботи є цілісний та комплексний аналіз відзоонімних найменувань об'єктів живої природи у байках П. Білецького-Носенка. Актуальність дослідження зумовлена насамперед відсутністю інтересу до природи власної назви та її виражальних можливостей у художньому тексті байки – досить специфічного жанру літератури, де кожне слово взагалі, а пропріальна одиниця зокрема, має мінливу змістову інформацію, несе суттєве відмінне конотативне навантаження, аніж та сама лексема в будь-якому іншому контексті.

Художній текст є функціональною замкненою системою естетично організованих мовленнєвих засобів, тому власна назва в ньому набуває багатьох смислових зв'язків, складних асоціацій і конотацій, які утворюють його індивідуально-художню семантику, що значно відрізняється від власне мовної [5, с. 4]. Виокремлення власних назв живої природи тісно пов'язане з поділом ономастикону на **біоніми** й **абіоніми** (тут і далі шрифт і курсив наш. – Л. Т.), тобто назви живих та неживих об'єктів [7, с. 26], що уже давно практикується в ономастиці. Незважаючи на те, що в основу такого структурування онімії покладено дещо інший критерій, ніж це прийнято у денотатно-номіативній класифікації, ми вважаємо за можливе першу групу власних назв виділити саме на основі цього принципу, проте кваліфікувати її як **вітоніми** – назви об'єктів живої природи [7, с. 143].

До **вітонімів (біонімів)** традиційно відносять **антропоніми** – будь-які власні назви, які „може мати людина (або група людей), зокрема особове ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, кличка, андронім, гінеконім, патронім” [7, с. 31], **зооніми** – власні назви (клички) „тварини, зокрема домашньої, утримуваної в зоологічному саду, „працюючої” в цирку, в охороні, піддослідної або дикої” [7? с. 59], **фітоніми** – „власні назви будь-якої рослини” [7, с. 143–144], **теоніми** – „власні назви божеств в будь-якому пантеоні” [7, с. 124], **міфоніми** – „назви будь-якої сфери онімного простору в міфах, епопеях, казках, билинах” [7, с. 83–84] та, досить умовно, **етноніми** – назви „для позначення будь-якого етносу (етнічної групи, племені, народу, національності” [7, с. 153], які можна кваліфікувати як різновид особових назв.

Актуальним завданням літературно-художньої ономастики є подальше вдосконалення терміносистеми, до якої є всі підстави зараховувати й терміни літературно-художньої зооніміки. З

усіх можливих варіантів терміноокреслень одного зі стрижневих понять „власна назва тварини у художньому тексті” найбільш оптимальним можна вважати *літературно-художній зоонім*, а термін *кличка*, яким послуговуються в реальній зоонімії, у літературно-художній є здебільшого неприйнятним: у художньому тексті ім'я тварини використовується не з утилітарних міркувань, не для маніпулювання твариною (підкликання, „спілкування”), а для створення художнього образу, ознайомлення з ним читача тощо [6, с. 7]. Враховуючи наявність у сфері літературно-художніх зоонімів (ЛХЗ) одиниць, які відтворюються як загальні назви, а насправді відіграють у художньому тексті роль власних, та спираючись на гіпотезу про перехідні одиниці (балансиують на межі *propria et nomina appellativa*), доцільним є й уведення в науковий обіг терміна *квазізоонім* на позначення перехідних номінацій – свідчень процесу зоонімізації апелювання [6, с. 183]. Літературно-художня зоосистема перебуває під впливом норм ідентифікації, усталених у реальному українському зооніміконі (більшість ЛХЗ – семантично насичені одиниці, котрі, як і клички, містять вказівку на різні прояви та якості тварини: масть, габарити, норів тощо). Факти мовлення, мотивовані ознаками тварини, здебільшого легко семантизуються і рубрикуються, а їх кількість у складі ЛХЗ зростає за рахунок квалітативних ономаформ. Оскільки саме взаємодія апелювативного (етимологічного) внутрішнього плану з оригінальним текстовим середовищем є визначальною для індивідуалізації персонажа, онімне значення імен, мотивованих, скажімо, загальними назвами зоопрототипів (*Лисиця, Вовк, Кіт*), не збігається повністю з апелювативною базою, виходить за її межі. На склад ЛХЗ суттєво впливають явища тезоіменності та одноіменності: одна й та ж одиниця може використовуватися для найменування різних зооперсонажів, а один зооперсонаж може мати кілька найменувань [8].

М. М. Торчинський у монографії „Структура онімного простору української мови” зооніми розмежує на **пеконіми** і **фероніми** – клички відповідно свійських і диких тварин [7, с. 140]. Серед пеконімів у Павла Білецького-Носенка ми зафіксували апелювативонім *Кіт* – **фелонім** (від лат. *feles* – „кішка”) [7, с. 140]. Словник символів стверджує, що коти є або втіленням доброго духа житла; чи незалежності; або зла, диявола, відьми; темряви і смерті; в колискових – охоронця малої дитини; шкідливого ласуна. У байці „Кіт да Кухар” зоонім *Кіт* зустрічаємо 6 разів. Тут *Кіт* зображений „злodingою, врагом”: – *Дивись, злodingо, враг! Га! Капосний мурмило! Чи ти сказивсь, чи що? Гладкий, га! Басів тиск! У цій та інших байках („Обез'яна да Кріт”, „Кіт да Старий Пацюк”, „Громада Мишей”, „Два коти”) ми також виокремили кличку (власне зоонім) *Васька* та 3 відапелювативні оніми, ускладнені компонентом прикладкового характеру – *Кіт Васька-Преледацо, Васька-Кіт: Кіт Васька-Преледацо, його не те сюди – нельзя на двір пускати, Воно зовсім нінащо...; Звичайно, Васька-Кіт, а той був Обез'яна, обоє пакосні, не чули ухом слов; Ледачого Кота над салом ісхали; мабуть, дитину обідрав чи й стріскав панове печення...; Колись Кіт-хитрий Васька хапав багацько так мишей, неначе добра пастка...; У панському дворі жили Коти, два рідні брати.**

Отже, апелювативонім *Кіт* вживається у байках Білецького-Носенка у різних значеннях: це і ледаща тварина, і добра, і роботяща, також вона може проявляти характер злodingа. Такі конотації в різних контекстах перегукуються з усталеними фольклорними традиціями сприйняття цієї тварини.

Не менш поширеним у байках є апелювативонім *Осел*. Він входить до групи **асінонімів** – назв ослів та віслюків (від лат. *asinus* – „осел”) [7, с. 140]. У народі осел означає покірність, терпіння, мир, дурість, впертість, плодовитість. Як тварина, яка постійно тягне віз, осел символізує бідняка. Така стилістична роль цього пропріатива і у Павла Білецького-Носенка. Контекстне вживання апелювативоніма *Осел* у байці часто вказує на „телепня”: ...*Осел дурний те чув да, ляпая ушами, йому казав: – Еге! Так, друже милий, так...* („Олень, Русак да Осел”); *Один казав Ослу: – Цур, дурню! Схаменись...* („Осел в процесії”). Як бачимо, у байках образ *Осла* пов'язаний з народними

традиціями, бо письменник, так як і народ, сприймає *Осла* дурним, нещасним, недолугим, вказуючи таким алегоричним образом не стільки на тварину, скільки на окремі людські вади.

Апелятивоніми зоолексемного походження *Ягня* і *Вівця* входять до групи **овісонімів** (від лат. *ovis* – „вівця, баран”) [7, с. 140] та зустрічаються у байках П. Білецького-Носенка лише 4 рази. Вони використані автором на позначення нещасних жертв вовків та собак: *Бо Вовки хоть Овець знечев'я де й хапали...* („Вовки да Вівці”); вказують на дурних тварин, які не здатні себе захистити: *І – Вовк Ягнятко задавив...* („Вовк да Ягня”). Потрібно зазначити, що ці зоолексеми у байках мають різні зоонімоваріанти: *Ягня, Ягнятко; Вівці, Овечки*. Демінутиви переважно вказують на крихітність, беззахисність тваринок: *Із рудки прудкої Ягнятко воду пив, – Змилиўся, пан вельможний! – Ягня йому в одвіт* („Вовк да Ягня”); *Овечки – цуценят (Бо дурні сі пусті робили всі тривоги)* („Вовки да Вівці”). Тобто можна зробити припущення, що *Вівці* у байках П. Білецького-Носенка виконують роль жертв, що перегукується з народними і біблійними уявленнями про цю тварину.

Із лексико-семантичної групи ‘домашні тварини’ в байках П. Білецького-Носенка діють ще *Гуси, Корова, Кури, Індики, Свині, Воли та Кози*. Ці пропріативи у байках мають різні синонімічні назви чи словоформи: *Курка* і *Квочка; Свині* і *Поросята; Коза* і *Кізонька*. Наприклад: *Десь Квочка зі Бджолою згадала ізмагаться: – Да ти ні до чого, нікчемная Бджола!* („Квочка да Бджола”); – *Жартуєш, Кізонько! Була ж тобі охота За хмарами блукать...* („Дві Кози”); у байці „Індик” зображено пихатого Індика: *Індик взмайнув літять (хоч зроду не літав)... З пихой перед Курками Да так брехав*. Зауважимо, що всі названі апелятивоніми є найменуваннями домашніх тварин, оскільки вони проживають під наглядом людини. Стилистична роль таких зообайкопоетонімів в основному збігається з тими традиційними сприйняттями цих тварин, які зустрічаємо в казках, переказах, народних анекдотах тощо, хоч і не позбавлена алегоризації, аби зайвий раз підкреслити „людську” поведінку героїв, як і прийнято в жанрі байки.

Серед зоонімів – дійових осіб байок є оніми на позначення назв собак. Група, до якої вони входять, називається **кінонімами** (від грец. *κύων* – „собака”) [7, с. 139]. Апелятивоніми тут не мають жодних конотативних нащарувань і означають просто тварину: *Собака десь вхотив чималий м'яса шмат* („Собака да її мана”); *Зустрів гладкого Пса край гаю на зорі* („Дворовий Пес да голодний Вовк”).

Інша група відзоолексемних онімів номінує диких тварин, незважаючи на те, що окремих з них (наприклад, голуби, хом'яки тощо) теж можна назвати умовно домашніми. У складі термінів на позначення груп назв тварин – **феронімів** (від лат. *ferus* – „дикий звір, тварина взагалі”) [7, с. 141] – уже функціонують **колумбоніми, лусцініоніми, скарабаконіми, апісоніми, арахноніми, вульпоніми, леоніми, лупусоніми, урсоніми, лепоніми** тощо. У байках ми часто фіксуємо апелятивонім *Вовк*, тобто **лупусонім** (від лат. *lupus* – „вовк”) [7, с. 142]. Всього у проаналізованих творах ми нарахували 20 уживань цього відапелятивного оніма. *Вовк* у народному уявленні є символом зла, жадібності, жорстокості, лицемірства, брехні, кровожерливості. У Павла Білецького-Носенка дійова особа байок *Вовк* також наділений всіма цими якостями. Контекст нам творить образ злого звіра: *Злий Вовк натщесерце побачив те з куців* („Вовк да Ягня”); голодну тварину: *Голодний Вовк бажав покоштувать собаки* („Дворовий Пес да голодний Вовк”); страшною та жорстокою тварини: *Вовки, щоб вдовольнити злість, вчали душить ягнят; Раз Вовк тихесенько підкрався* („Вовки да Вівці”); підступного хижака, який знає, де і як овечок ловити: *І – Вовк Ягнятко задавив* („Вовк да Ягня”). Але не завжди *Вовк* зображений такою жорстокою твариною. Буває він і нещасним звіром, який боїться, щоб його не вбили: *Бо Вовки хоть Овець знечев'я де й хапали, дак же і Вівчари з Вовків кожухи драли* („Вовки да Вівці”).

Доволі численною є група **леонімів**, зокрема відапелятивонімних назв левів (від лат. *leo* – „лев, левиця”) [7, с. 142]. Цей зоопоетонім має грецьке коріння. Він говорить сам за себе: тварина, яка називає себе левом, повинна або хоч трохи відповідати характеристиці, яка усталася за цим

образом, або ж її ім'я буде вжите з кепкуванням. Узагалі *Лев* символізує силу та могутність серед звірів, він є їхнім повелителем, царем. У цьому ми переконуємося, прочитавши байки „Рада звірей”, „Лев да Заєць”, „Львиний розділ”. Тут *Лев* зображений величним (*Мищани, той з села, той з гаю чи й з рокіт, в товариство зі Львом-вельможей поєднались...* („Львиний розділ”)); жорстоким і водночас добрим звіром (*І Лев, хоч пику й ніс до крові розідрав, дрібного не зайняв ні крихти* („Лев да Комар”)); іноді навіть слабким (*І під кінець той Лев міцний да величавий весь пінявий без сили внав* („Лев да Комар”)); царем звірів (*Лев, цар звірей, ізгнув* („Рада звірей”)); хитрим (*Взяв кращу собі із головою часть: – Се мні, – казав, – я Лев, за те ж і маю власть...*); закоханим (*Один страшенний Лев вкохався в гарную дівчину* („Вкохавшийся Лев”)).

Отже, у Павла Білецького-Носенка ми одночасно сприймаємо лева – царя звірів, якого всі поважають, слухаються або навіть бояться, і водночас знаходимо інші риси – хитрого, владолюбного, жорстокого звіра. У всіх ситуаціях один і той самий зоофорний пропріатив *Лев* використовується для іменування дійових осіб різного плану чи характеру, а це зайвий раз переконує, що поведінка апелятива у ролі оніма в контексті художнього твору стає непередбачуваною, загальна назва переосмислюється з урахуванням алегоричності, ситуації контекстного оточення, узагальнення, типізації тощо і стає власною назвою у жанрі байки, казки, притчі та ін.

Вульпоніми (від лат. *vulpes* – „лисиця”) [7, с. 142] є ще однією поширеною тематичною групою апелятивонімів на позначення назв лисиць. В аналізованих байках ми нарахували 20 вживань апелятивонімів, які виражаються у таких зооформах: *Лисиця*, *Лисичка* та *Лиса*. Відапелятивний онім *Лисиця* здавна уособлює собою хитрість підступність: *Лисичка здатна до сього...* („Громада”). Так і у П. Білецького-Носенка ми зустрічаємо хитрого, підступного та лукавого дикого звіра: *Підкралася Лиса (лукавий звіку злидень). І каже з ласкою, стончивши голосок...* („Півень да Лисиця”), *Стохитрая Лиса, що звикла люд дурить, і рада за брехню землі із'їсть, – божитьься...* („Лисиця да Цапля”). У байці „Півень да Лисиця” *Лисиця* ховає свої злі наміри за лицемірно ніжними, пестливими словами: „кумонько”, „братику”, „серденько”, „родинонько”. Мовна характеристика *Лисиці* відіграє важливу роль у творенні образу лицемірного хижака. Отже, можемо зробити висновок, що апелятивонім *Лисиця* повністю перегукується з усталеними фольклорними традиціями сприйняття цього звіра.

Досить часто П. Білецький-Носенко у своїх байках вживає **урсоніми** (від лат. *ursus* – „ведмідь”) [7, с. 142], зокрема відапелятивонімні назви ведмедів. У байках ми зафіксували 10 таких апелятивонімів. Цей пропріатив у байках має варіанти, ускладнені компонентом прикладкового характеру: *Ведмідь*, *Ведмідь-Танцюра* та *Мишук-Ведмідь*. Контекстне вживання цього апелятивоніма вказує на розумну тварину: *Якось один Ведмідь, який мав силу й глузд ведмежі...* („Працьовитий Ведмідь”); характеризує великого та волохатого звіра: *Валить Мишук-Ведмідь вбільшики з вола, гладкий да волохатий* („Одшельник да Ведмідь”).

У складі феронімів Павла Білецького-Носенка діють і гризуни. З-поміж їхніх найменувань можемо виділити **мусоніми** (від лат. *mus* – „миша, щур”) [7, с. 142], зокрема відапелятивонімні назви мишей, пацюків тощо. У байках зустрічаємо апелятивонім *Миша*. *Миша* інтерпретується в українській культурі як втілення сил землі. Образу миші притаманна архетипічна глибина. Мишка-„норушка” з російських казок – це тварина з підземною життєвою силою. З іншого боку, міфологічний зв'язок миші із силами землі наклав на цей образ відтінок темних і негативних сил. Миша часто пов'язується і з дияволом, є знаком крадіяства. У Павла Білецького-Носенка *Миша* постає різною: лякливою тваринкою: *Брязь, ключ у двері встряв, і Миши з ляку в цілі* („Дві Миші: одна Міська, а друга Хуторная”); страшною, бо її боїться навіть слон: *І Слон, який гладкий, та утіка од Миши* („Лев да Заєць”). У байці „Громада Мишей” дійовими особами є гурт мишей, який вирішує, що їм робити: *Ізбіглись Миши у громаду поміркують собі, яку хто зна пораду*. Традиційно часто називають мишей

„бідними”, такі ж самі вони є і текстах досліджуваних байок: *Дак ні – дарма що Миші з злидней...* („Дві Миші да Пацюк”). Близьким родичем *Миші* є *Пацюк*. У байках Павла Білецького-Носенка *Пацюк* зображений то досвідченим гризуном, якого всі слухаються: *Пішли до Пацюка брат брата позивать* („Миші да Пацюк”); то безстрашним: *Одначе ізнайшовсь один із Пацюків ...* („Кіт да Старий Пацюк”).

У байках є й відапелятивонімні назви плазунів. Серед цих онімів ми виділяємо **серпеноніми** (від лат. *serpens* – „змій, змія”) [7, с. 142], зокрема відапелятивонімні найменування змієподібних. До цієї групи ми відносимо апелятивонім *Гадюка* (тобто змія). *Гадюка* (змія) – символ енергії життя; воскресіння і водночас смерті; кругообігу явищ. У багатьох міфологіях світу змія вважалася охоронницею джерел життя і безсмертя, а також недосяжного багатства духу. На думку Бейлі, змія „може бути символом найпотаємнішої мудрості і величезних таємниць [9]. Але в художній літературі, взагалі, важко відшукати позитивні образи гадюки. Ось і у Павла Білецького-Носенка апелятивонім *Гадюка* вказує на підступного плазуна, який несе смерть (про це сказано в моралі байки): *Гадюки люте жало – се папквіль змалювало, зоїла ядовитий гуд...* („Гадюка да П’явка”).

Є у збірці „Приказки в чотирьох частях” і оніми відзоолексемного походження на позначення відапелятивонімних назв комах – **інсектоніми** (від лат. *insekta* – „комаха”) [7, с. 141]. Серед них виділяємо **апісоніми** – назви бджіл тощо (від лат. *apis* – „бджола”) [7, с. 141]. В українській літературі бджола – символ працьовитості, достатку, самопожертви, вічного неспокою заради інших [9]. У Павла Білецького-Носенка *Бджола* кається за свій вчинок: – *Змилуйсь! – забідкалась Бджола. – Я помилилася, люба, ласкава пані!* („Молодая Панночка да Бджола”). У байці „Квочка да Бджола” йде діалог між *Бджолою* та *Квочкою*, хто з них кращий: *Десь Квочка зі Бджолою згадала ізмагаться: – Да ти ні до чого, нікчемная Бджола!*, на що *Бджола* відповідає: – *Всі знають об сьому. – нельзя того не знать, Бджола одповідала, – коли чимдуж начнеш над хатой цокотать. Чи ж ти коли, дурна, в наши улій заглядала?* Серед інсектонімів, вилучених з текстів байок, ми виділяємо **кулексоніми** – назви комарів (від лат. *culex* – „комар”) [7, с. 141]. Апелятивонім **Комар** автор використав тричі. У байці „Лев да Комар” ми бачимо маленького *Комара*: *Дрібнесенький Комар, Мерзенна, кволта твар!*; непохлохливого, але доїдливого: *Злетів Комар непохлохий...; – Геть к бісу дрібна твар, доїдливий Комар!*; який перемагає у дуелі з Левом: *Комар убравсь із бою з славой; да як на бій сурнів, побідну пісьн заграв.*

Остання група в складі феронімів, яку ми виокремили, – це **орнітоніми** (від грец. *ornis* – „птах”) [7, с. 141]. Серед відапелятивонімних назв птахів фіксуються такі: *Снігур, Крук, Гайстер, Сорока та Перепелиця*: *Снігур цнотливий був, собі не вимагав...; У панському дворі жить довелось Кркуку й співаці Снігуру* („Снігур да Крук”); *Якось із Києва в село у глуш Сороку занесло* („Сорока”); *На теє дивлячись, кума Перепелиця, за боки взявшись, схопилась реготать* („Заєць да Перепелиця”). Контекстне вживання цих пропріативів цілком збігається із традиційним сприйняттям відповідних птахів. Цікавим для нас виявився орнітобайкопоедонім *Гайстер* – чорногуз, лелека [11]. Очевидно, мотивується таке вживання діалектними особливостями, а твірним, ймовірно, є слово „аист”, хоча існує і чимало інших версій [10].

Проаналізувавши найбільш частотні відзоолексемні пропріативи з байок збірки „Приказки в чотирьох частях” Павла Білецького-Носенка, ми можемо зробити висновок, що ця група онімів є досить великою за обсягом і майже повністю складається з онімів відзоолексемного походження, тобто відапелятивонімів. Зообайкопоедоніми об’єднали найменування диких та домашніх тварин, великих хижаків, птахів, гризунів, плазунів, комах тощо. Стилістичне вживання апелятивонімів виправдане жанром байки, де за образами тварин, птахів криються людські риси, вади, особливості поведінки. Персонажі байок із зоофорними найменуваннями перегукуються з усталеними фольклорними традиціями сприйняття того чи іншого звіра або птаха.

Конотативне значення окремих пропріативів відзоолексемного походження у текстах байок актуалізує свій семантико-стилістичний компонент через контекст, де простежуються певні

асоціативні чи семантичні зв'язки, основані на денотатних і референтних значеннях. За допомогою зообайкопоетонімів автор може передати своє бачення персонажа, а також емоційно-оцінне ставлення до дійсності. Семантична наповненість онімів у байках Павла Білецького-Носенка становить собою індивідуалізований, але від того ще яскравіший фрагмент цілісної картини мовної інтерпретації буття (на рівні лексики), що її здійснювала українська література зусиллями кращих своїх представників у другій половині XIX століття.

Аналіз онімного простору відзоолексемних власних назв байок збірки „Приказки в чотирьох частях” Павла Білецького-Носенка засвідчив, що жанрова природа художнього твору (зокрема байки) сприяє онімізації апелятивів, які стають найбільш продуктивним класом для творення власних назв. Це наочно підтверджено кількістю відапелятивних пропріативів як у заголовках, так і в текстах. У цілому ономастикон байок відображає структурно-типологічний склад літературної ономастики як науки про типологію і стилістично-виражальні можливості власних назв, засвідчених у художньому мовленні.

Подальших розвідок потребують інші класи і типи пропріативів, наявних у байкарській спадщині Павла Білецького-Носенка; також на часі з'ясування їх стилістичного і функціонального навантаження, компонентного складу, словотвірних особливостей тощо. Саме такий цілісний і комплексний аналіз усього ономастикону байок П. Білецького-Носенка дасть змогу скласти завершену картину онімного простору мови творів байкаря і доповнити дослідження в галузі ЛХО в цілому, долучивши до поетоніміки особливості пропріальної лексики в такому жанрі, як байка.

Список використаної літератури

1. Білецький-Носенко П. П. Приказки / П. П. Білецький-Носенко // Зібрання в чотирьох частях. – К., 1871. – Ч. 1. – 188 с.
2. Білецький-Носенко П. П. Приказки / П. П. Білецький-Носенко // Зібрання в чотирьох частях. – К., 1871. – Ч. 2. – 54 с.
3. Білецький-Носенко П. П. Приказки / П. П. Білецький-Носенко // Зібрання в чотирьох частях. – К., 1871. – Ч. 3. – 80 с.
4. Білецький-Носенко П. П. Приказки / П. П. Білецький-Носенко // Зібрання в чотирьох частях. – К., 1871. – Ч. 4. – 122 с.
5. Литвин Л. В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів XIX – XX століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 – романські мови / Л. В. Литвин. – К., 2006. – 21 с.
6. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 365 с.
7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 546 с.
8. Фоякова О. И. Имя собственное в художественном тексте / О. И. Фоякова. – Л. : ЛГУ, 1990. – 103 с.
9. <http://enc-dic.com/symbol>
10. <http://pulib.if.ua/referat/view/17809>
11. <http://sum.in.ua/s/ghajster>

Анотація

Терещенко Л. В. Відзоолексемні пропріативи у байкарській спадщині Павла Білецького-Носенка.

Проаналізовано семантику і структуру пропріативів-відапелятивонімів відзоолексемного походження у байкарській спадщині П. Білецького-Носенка, встановлено їх стилістичне навантаження в контексті, окреслено перспективи подальших ономастичних студій.

Ключові слова: онім, пропріатив, ономастичний, зоолексема, апелятивонім, байка, контекст.

Аннотація

Терещенко Л. В. Отзоолексемные проприативы в наследии баснописца Павла Билецкого-Носенко.

Проанализирована семантика и структура проприативов-отапеллятивонимов отзоолексемного происхождения в творческом наследии баснописца П. Билецкого-Носенко, определена их стилистическая нагрузка в контексте, намечены перспективы последующих ономастических исследований.

Ключевые слова: оним, проприатив, ономастический, зоолексема, апеллятивоним, басня, контекст.

Summary

Tereshchenko L. V. Propriatyv in Paul's heritage Fabulist Byletskyy-Nosenko.

Semantics and structure of propriatyvs- zooleksems origin is analysed in the creative legacy of fabulist of P. Bileckogo-Nosenko, their stylistic loading is certain in a context, the prospects of subsequent onomasticon researches are set.

Keywords: onym, propriatyv, onomasticon, zooleksem, apellyativonym, fable, context.

УДК 811.161.2'367.62

Торчинська Н М.

Хмельницький національний університет

ЧУЖЕ МОВЛЕННЯ ЯК ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ (НА ПРИКЛАДАХ ЕПІГРАФІВ ДО ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Із середини ХХ ст. літературознавці різних країн (Р. Барт, М. М. Бахтін, Б. Гаспаров, Ж. Женетт, Ю. Крістева та ін.), поряд із низкою різноаспектних досліджень літературних надбань, значну увагу почали приділяти інтертекстуальності, тобто встановленню „міжтекстових співвідношень літературних творів, які полягають у 1) відтворенні в літературному творі конкретних літературних явищ інших творів, більш ранніх, через цитування, алюзії, ремінісценції, пародіювання та ін.; 2) явному наслідуванні чужих стильових властивостей і норм” [8]. Згодом з'ясувати мовну специфіку вираження взаємодії автора і читача взялися лінгвісти.

Як відомо, усі різностильові жанри, поряд із основним текстом, обов'язково містять у собі позатекстові елементи, які впливають як на побудову твору, так і на його сприйняття. До них належать заголовки, підзаголовки, передмова, післямова, коментарі, примітки; епіграфи, ілюстрації, реклами та інші види вторинних компонентів. Усі ці складники можна назвати паратекстом, тобто особливою зоною між текстовою і позатекстовою реальністю, яка немов спеціально призначена для безпосереднього впливу на читача [10, с. 218].

У сучасній вітчизняній та зарубіжній науці існує певний обсяг досліджень, присвячених вивченню епіграфа, його функціонального призначення в тексті, типологічної класифікації, ролі, яку він відіграє у сприйнятті тексту читачем, та інших його особливостей. Традиційно, більшість робіт ґрунтуються на позиціях літературознавства (М. Алексєєв, С. Бочаров, Г. Гуковський, Ю. Івакін, Є. Кирилюк, О. Крамар, С. Кржижановський, Н. Кузьміна, А. Кулагін, Ю. Лотман, А. Ткаченко, Б. Шкловський, Д. Якубович). На семантику епіграфів звертали свою увагу І. Арнольд, Н. Жирмунська, О. Попова, А. Храмченков, Г. Чумаков та ін.

Із-поміж науковців варто виділити дослідження О. Куцевол, яка запропонувала різні підходи до класифікації епіграфів, описала специфіку їх використання у процесі вивчення художніх творів, визначила метонімічність і знаковість епіграфів, схарактеризувала епіграфи у творах Т. Г. Шевченка